

Ks. Viliam Judák

Institut Teologický, Nitra (Słowacja)

LOSY RELIKWII ŚWIĘTYCH ANDRZEJA ŚWIERADA I BENEDYKTA

Kult relikwii świętych istniał w chrześcijaństwie już podczas pierwszych prześladowań na początku II w.¹ Ze szczególną czcią chowano ich ciała do podziemnych grobowców – katakumb. W Rzymie grobowce te rozciągały się na długości 876 km. Przy grobie męczennika odbywały się nabożeństwa, przede wszystkim w dniu wspomnienia jego „narodzin dla nieba”, tzn. w rocznicę śmierci.² W niektórych wypadkach grób męczennika służył również jako ołtarz.

Po edykcie mediolańskim z 313 r. wiele czczonych relikwii świętych przeniesiono do świątyń, bądź też na ich grobach zbudowano kościoły.³

Największą czcią otaczano krzyż Pana Jezusa, znaleziony przez matkę Konstantyna Wielkiego, św. Helenę w 326 r. Św. Cyryl Jerozolimski, biskup (za jego czasów odnaleziono relikwie krzyża), w swojej katechezie mówi o jego znalezieniu i o tym, że jego części były rozdzielone po całym cesarstwie.⁴

Na Wschodzie praktykowano zwyczaj dzielenia kości świętych, aby w ten sposób na wielu miejscach były relikwie, ze względu na ich wielką popularność. Na Zachodzie zaś, ze względu na wielki kult zmarłych, ciała świętych nie rozdzielano, a nawet nie przenoszono na inne miejsca.⁵

Kult relikwii przejawiał się również w tym, że wielu pobożnych chrześcijan pragnęło być pochowanych w bliskiej odległości od grobu męczenników.⁶ Inni nosili przy sobie część relikwii. Pierwsi chrześcijanie byli często świadkami cudów

¹ Np. w przypadku św. Ignacego Antiocheńskiego (†107), chrześcijanie przenieśli niektóre części jego ciała do Antiochii, zawinięte w płótnie jako „bezcenny skarb” Por. *Martyrologium Romanum Gregorii Papae XIII*, Taurini 1932.

² W związku z pochowaniem zwłok św. Polikarpa, męczennika (†176), ucznia św. Jana Apostoła, wspomina się o okrężnym liście, który wspólnota ze Smyrny wysłała chrześcijańskim wspólnotom w Azji Mniejszej: „Jego kości jako najdroższe perły cenniejsze nad złoto pochowaliśmy, abyśmy z radością, jeśli Pan Bóg pozwoli, rocznicę jego męczeństwa sławili” Por. M. Á k o s, *Verejné bohoslužby*, Banská Bystrica 1937, t. I, s. 105; J. Š p i r k o, *Patrológia*, Trnava 1950, s. 48-49.

³ Np. świątynia św. Piotra w Rzymie.

⁴ B. R á č e k, *Cirkevní dějiny*, Praha 1940, s. 88-89.

⁵ J. Š p i r k o, *Cirkevní dějiny*, I, Martin 1943, s. 188.

⁶ Tak powstały np. katakumby św. Sebastiana, Walentyna i in.

za przyczyną świętych, jak to potwierdzają święci: Grzegorz z Nyssy, Augustyn, Ambroży czy Hieronim.⁷

Po wielkich prześladowaniach zaczęto również czcić relikwie tych, którzy podczas swojego życia wyznawali chrześcijaństwo – np. św. Marcina z Tours.⁸ Czią otaczano również przedmioty, które święci używali za życia. Znano też tzw. „wtórne relikwie”, czyli przedmioty, które były położone na grobie świętych.⁹ W ten sposób Kościół przenikał do świadomości ludzi i likwidował pogańskie zwyczaje, które były głęboko zakorzenione w życiu wielu narodów.

Kult relikwii rozszerzył się szczególnie w VIII w. Przy wprowadzaniu rzymskiej liturgii u Franków wielką zasługę położyli święci. O nich mówi rzymski kanon Mszy św. Zwłaszcza we Frankonii i w Anglii starano się zdobyć relikwie świętych.¹⁰ Stąd też francuskie, niemieckie i angielskie świątynie mają niejednokrotnie za swoich patronów rzymskich męczenników.¹¹

Zainteresowanie relikwiami rosło, ale równocześnie powstał problem ich fałszowania, dlatego Kościół podjął pewne środki zaradcze, aby nie oddawano czci fałszywym relikwiom.¹²

Na początku IX w., kiedy kult relikwii był już powszechny, zaczęto niektóre relikwie, głównie nowokanonizowanych świętych, wkładać do wnętrza ołtarza. Świadczy o tym zarządzenie papieża Leona IV (847-855), od czasów którego zrodził się zwyczaj wkładania relikwii do kamieni ołtarzowych.¹³ Autor *Vita Sanctorum heremitarum Zoerardi confessoris et Benedicti martyris* zapisał tę wiadomość w dokumencie kanonizacyjnym. Należy przy tym zauważyć, że w owych czasach kanonizować mógł biskup diecezji, który na życzenie wierzących pozwalał na kult.

Pierwsza uroczysta kanonizacja miała miejsce w 993 r. za papieża Jana XV, który 11 VI beatyfikował Ulricha, biskupa augsburskiego.¹⁴

Procesy kanonizacyjne, które wówczas mógł rozpocząć biskup bądź synod kościelny, nazywano „canonisatio aequipolens”. Poprzez zaznaczenie imienia świętego w martyrologium i zaaprobowanie tego przez dekret Stolicy Apostolskiej, kanonizacja stawała się faktem.¹⁵

Papież Aleksander III (1159 -1181) ograniczył beatyfikacje do gestii Stolicy Apostolskiej. Ale i po tym zarządzeniu były jeszcze przeprowadzone niektóre beatyfikacje w diecezjach. Dopiero papież Urban VIII konstytucją *Coelestis Hieru-*

⁷ Á k o s, *Verejné bohoslužby*, s. 323.

⁸ Miasto Tours często odwiedzali pielgrzymi w chrześcijańskiej starożytności i we wczesnym średniowieczu.

⁹ Por. Á k o s, jw. t. II.

¹⁰ Š p i r k o, jw. s. 306.

¹¹ Również tytuły niektórych kościołów i klasztorów na Słowacji, poświęcone pierwszym męczennikom, świadczą o ich starożytności, np. opactwo św. Hipolita na górze Zobor, opactwo św. Kosmy i Damiana w Ludanicach, kościół św. Jerzego – Kostofany koło Tribeča.

¹² Por. *Leges cultuales S. reliquiarum*, w: *Enchiridion liturgicum*, vol. I, Freiburg: Herder 1966, s. 458-461. Por. też PHKPK, kan. 1190.

¹³ Á k o s, jw. t. II, s. 324.

¹⁴ Š p i r k o, jw. t. I, s. 306.

¹⁵ K. M a r k o v i č, *Najstarší benediktínsky kláštor na Slovensku*, Bratislava 1965, s. 84 (mps).

salem zarządził dogłębny i szczegółowy porządek przy procesach beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych. Od tamtego czasu są one zastrzeżone wyłącznie Stolicy Apostolskiej. Cały porządek prawny związany z ich przeprowadzaniem opracowano za papieża: Aleksandra VII, Innocentego XI, Benedykta XIV, Piusa X i Jana Pawła II.

Jan Stilting w dziele *Acta Sanctorum*¹⁶ mówi, że ciało św. Stefana, króla, było pochowane w stołecznym Belgradzie, a po 45 latach, na polecenie papieża Grzegorza VII, zostało przeniesione w 1083 r. w obecności króla Władysława.

Historyk Karácsonyi zwraca uwagę, że tę wzmiankę o poleceniu papieża trzeba przyjmować bardzo ostrożnie (z przymrużeniem oka), ponieważ Stilting się myli. Cesarz Henryk IV (1056-1106) w 1081 r. otoczył Rzym i oblężenie trwało aż do 3 VI 1083 r. Karácsonyi podkreśla, że papież Grzegorz VII był wtedy bardziej zaabsorbowany innymi problemami niż wysyłaniem do Węgier rozporządzeń o kanonizacji.¹⁷

Ryszard Prażák twierdzi pod wpływem *Legendy Hartvika*, że Grzegorz VII wysłał list kanonizacyjny: „decyzja Świętej Stolicy potwierdza, że mają być wywyższone ciała tych, którzy w Panonii rozsiewali chrześcijańską wiarę i swoimi mowami albo nauką nawrócili te ziemie do Boga.”¹⁸

W przypadku św. Andrzeja Świerada i Benedykta mamy do czynienia z „*canonisatio aequipolens*” dokonaną przez synod.¹⁹ Świadczy o tym decyzja synodu w Sabolči, na mocy której zarządzono kult węgierskich świętych: Stefana, Imricha, Świerada i Benedykta, Gerharda.²⁰

I. LOSY RELIKWII ŚWIĘTYCH ANDRZEJA ŚWIERADA I BENEDYKTA

Piotr Ratkoš przypuszcza, że zewnętrznym znakiem beatyfikacji św. Andrzeja Świerada było pochowanie (*depositio*) jego ciała w nitrzańskej bazylice kapitulnej, a cztery lata późniejszej w czasie beatyfikacji Benedykta znalezienie (*inventio*) i przeniesienie (*translatio*) relikwii świętego z rzeki Wag przy Trenczynie i ułożenie do grobu również w nitrzańskej bazylice, a nie na cmentarzu zakonnym na górze Zobor. Z tego widać, że kult obu świętych pustelników szerzył się już

¹⁶ *Acta Sanctorum*, Venezia 1756, s. 755.

¹⁷ Markovič, jw. s. 84.

¹⁸ Tekst uważa się za późniejszy. Por. R. Pražák, *Legendy a kroniky koruny uherské*, Praha 1988, s. 117.

¹⁹ Wydaje się, że Stolica Apostolska nie przyjęła do wiadomości tej kanonizacji, gdyż do 1201 r. nie określa się np. króla Stefana jako „świętego”; por. J. Hodál, *Sv. Svorad a Benedík, pustovníci na Slovensku*, rozdz. VIII: *Osudy ich relikvii čiže pozostatkov*, s. 37-38 (mps).

²⁰ C. Peterffy, *Sancta concilia Romano-Catholica in regno Hungariae celebrata*, I – II, Viennae 1792. Najstarsze dokumenty o kulcie tych świętych znajdujemy w sakramentarzu św. Małgorzaty z lat 1083-1092, zawarte w kodeksie hahotskim, który w końcu XI w. dostał się do Zagrzebia; por. Pražák, jw. s. 20.

przed 1064 r., chociaż bp Maurus pracował jeszcze nad *Legendą* i nad czytaniem brewiarzowymi ku ich czci.²¹

Pierwsza wzmianka o wspólnym kulcie obu świętych jest datowana na rok 1111 i zawiera się w nazwie nitrzańskie bazyliki i kapituły, gdzie są wspomniane imiona obu świętych pustelników.²²

Losy relikwii św. Andrzeja Świerada oraz Benedykta były burzliwe. Częste wydarzenia wojenne, które nie oszczędziły Nitry, nie pozwoliły też „odpoczywać” ciałom świętych w pokoju.

Przy śledzeniu losów ich relikwii możemy zaobserwować trzy okresy:

I. 1083-1311; II. 1311-1674; III. od 1674 do dzisiaj.

1. Lata 1083-1311

Ciała obu świętych były ułożone zapewne w dwóch trumnach; nie byli pochowani razem, jak świadczy o tym Maurus: „Benedykta pochowano w tym samym grobie, gdzie spoczywały kości świętego ojca błogosławionego Andrzeja”

W czasie kanonizacji, według zwyczaju, przeniesiono ciała świętych w srebrnych trumnach na ołtarz.²³ Obrzęd *elevatio* miał bogatą oprawę zewnętrzną. Obecni byli: król Władysław (1077-1095), przedstawiciele wysokiej hierarchii kościelnej oraz wierni. Przed obradami zarządzono trzydniowy post i modlitwy.²⁴

Późniejsze pisemne świadectwa mówią o dwóch trumnach, w których były ułożone ciała świętych (używa się sformułowania „corpora”). Król Gejza II (1141-1161) w 1158 r. pisze w dokumencie, w którym daje przywileje i majątki wspólnocie kościelnej w Nitrze: „Te przywileje darowałem nitrzańskiej świątyni błogosławionego Emerama, gdzie odpoczywają [ciała] świętych męczenników Świerada i Benedykta”²⁵ W końcowej części dokumentu znajdujemy również oznaki czci w stosunku do relikwii świętych. Król węgierski chciał mianowicie, aby starano się o kościół, w którym były ułożone ciała świętych. Darował dochody z cła na Dunaju, z miejsca, gdzie ta rzeka zlewa się z Żytawą, „ad reparandum ipsorum

²¹ P R a t k o š, *Vznik kultu Ondreja Svorada a Benedikta vo svetle zagrebských pamiatok*, Historijski zbornik, s. 80.

²² „Ecclesia sanctorum Emmerami, Andreae et Benedicti” i „canonici Sanctorum Emmerami, Andreae et Benedicti” por. R. M a r s i n a, *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. Bratislava 1971, vol. I, s. 63 i 64.

²³ J. Hodal podaje, że proces kanonizacji węgierskich świętych z XI w. składał się z dwóch części: z decyzji synodu o włączeniu do pocztu świętych i z obrzędu *elevatio* – położenia na ołtarz. J. H o d a l, jw. rozdz. VII: *Kanonizácia čiže svätorečenie sv. Svorada a Benedikta*, s. 30, przyp. 56.

²⁴ Tamże s. 32-33. J. Hodal mówi o 16 VII (niedziela), kiedy był kanonizowany św. Świerad i o 17 VII (poniedziałek), kiedy położono na ołtarz relikwie św. Benedykta (s. 43-49). Z okazji 900 rocznicy kanonizacji (1983) papież Jan Paweł II wysłał pasterski list biskupom z Tarnowa, Nitry i Pecs.

²⁵ J. V u r u m, *Episcopatus Nitriensis eiusque Praesulum memoria*, Posonii 1835, s. 130; R. M a r s i n a, *Codex diplomaticus*, Bratislava 1971, s. 83.

ecclesiam sanctorum semper”.²⁶ Założył też fundację, która miała na celu utrzymanie przy kapitule nitrzańskiej prepozyta.²⁷

Powyższe fakty świadczą o tym, że relikwie były już w tym czasie otaczane wielkim szacunkiem. Jest możliwe, że już wtedy nie były całe. Część relikwii złożono w kamienie węgielne dla nowych kościołów.²⁸

Z 1208 r. pochodzi wzmianka o kościele św. Benedykta na Skałce. W 1224 r. Jakub I (1223-1236 albo 1240), biskup Nitry, założył tam opactwo. Jest pewne, że część relikwii włożono tam do ołtarza i relikwiarza.²⁹ Jest też prawdopodobne, że wśród tych relikwii na Skałce była też głowa św. Benedykta.³⁰

W drugiej połowie XIII w. relikwie naszych pustelników były narażone na poważne zniszczenie. Było to w czasie wojny czeskiego władcy Przemysława Ottokara II (1253-1278) ze Stefanem V (1270-1272) i Władysławem IV Kumańskim (1272-1290).

Podczas oblężenia Nitry w 1271 r. Przemysław Ottokar II spalił zamek i kościół, zniszczył również archiwum. Podczas drugiego ataku w 1273 r. biskup i kanonicy ratowali się ucieczką. W świątyni zginęło ok. 50 ludzi, którzy szukali tam schronienia.³¹ Relikwie świętych, jak się zdaje, nie były uszkodzone. Można o tym wnioskować na podstawie dokumentu króla Stefana V z 1271 r., w którym król potwierdza prawa majątkowe. Pisze w dokumencie między innymi: „Wzruszony wielką czią dla błogosławionych męczenników Świerada i Benedykta, których ciała odpoczywają we wspomnianej świątyni...”³² Stefan V postarał się też o to (co świadczy o wielkiej czci, jaką otaczał obu świętych), aby przed relikwiami płonęły zawsze lampy: „ad decorem ss. martyrum pro lampadibus”³³

Mateusz Czak z Trenczyna, który stanął po stronie Wacława III (1305-1306), z okazji wyboru Karola Roberta (1308-1342)³⁴ nie tylko wstrzymał na trzy lata dochody biskupstwa i kapituły, ale jego wojsko także splądrowało zamek i nie oszczędziło też szczątków świętych pustelników:³⁵ „et corpora Sanctorum scilicet

²⁶ V u r u m, jw. s. 131, M a r s i n a, jw. s. 83.

²⁷ V u r u m, jw.; M a r s i n a, jw.

²⁸ Król węgierski św. Stefan I zarządził wybudować dla dziesięciu wiosek jeden kościół; por. P e t e r f f y, jw. s. 7.

²⁹ Już w V w., jak pisze Gaudentius (†410 lub 427), było zwyczajem w Kościele, że dla uczczenia wykładano część relikwii w relikwiarzach i monstrancjach; por. Á k o s, jw. s. 326.

³⁰ Herma znajdująca się teraz w Muzeum w Budapeszcie była prawdopodobnie relikwiarzem głowy św. Benedykta ze Skałki.

³¹ A. S t r á n s k y, *Dejiny biskupstva nitrianskeho od najstaršich dôb až do konca stredoveku*, Trnava, 1933, s. 142.

³² V u r u m, *Episcopatus Nitriensis eiusque Praesulum memoria*, s. 141.

³³ Tamże s. 141. Król Stefan V zrzeka się tu i tej części dani, która mu (podobnie jak biskupowi) z racji miejsca należała. Prawdopodobnie wtedy były jeszcze dwie trumny, w których ułożono ciała – *corpora*. Świadczy o tym również zarządzenie mówiące o lampach przy relikwiach.

³⁴ Koronowano go w stołecznym Belgradzie w 1310 r.

³⁵ A. M e d n y a n s k y, *Malebná cesta dolu Váhom (podľa pôvodiny 1826)*, Bratislava 1862, s. 160. Pisze: „Mateusz Trenczyński kazał usunąć relikwie i porozrzucać, tak że do dnia dzisiejszego zachowała się tylko kość udowa Świerada” L. Starek popiera pogląd i ma argumenty, że Mateusz

Zoerardi et Benedicti martyrum et omnia alia idifferentur sunt exusta”, o czym mówi ekskomunika nałożona w 1318 r. przez nitrzańskie biskupa Jana III (1302-1328).³⁶ O tym zbezczeszczeniu relikwii mówi również późniejsze źródło z 1584 r., z czasów biskupa – humanisty Zachariasza Mossoczyho:³⁷ „Trumnę Bożego Świerada wykonaną z czystego srebra odniósł. Samo miasto biskupa spustoszył ogniem i mieczem.”³⁸

2. Lata 1311-1674

Po śmierci Mateusza Czaka w 1321 r.³⁹ relikwie świętych powróciły do katedry biskupiej.

Po śmierci bpa Jana III (†1328), mimo dezaprobaty kapituły, na stolicę biskupią powołano Mieszka,⁴⁰ z pochodzenia Polaka. Jest prawdopodobne, że kult, szczególnie św. Andrzeja Świerada, zachęcił biskupa do postawienia kościoła, który miał być dostojnym miejscem odpoczynku obu świętych pustelników. Świadczy o tym także sposób organizacji przez niego pieniędzy na budowę.⁴¹ Chociaż budowa kościoła po przeniesieniu bpa Mieszka do Veszpremu była dokończona przez jego następcę Vita Castroferra (1334-1347), wszystko jednak przebiegało według jego planów i Mieszko nadal finansował dużą część wydatków na budowę. Kościół był dedykowany św. Świeradowi i Benedyktowi, o czym świadczy dokument z 1355 r., w którym jest mowa o darowaniu wioski Kotešova nitrzańskiemu kościołowi. Wspomina się tam o dwóch kościołach: starym św. Emerama i nowym św. Świerada i Benedykta.⁴²

Przy okazji budowy nowej świątyni sporządzono też nowy relikwiarz, o czym świadczy dokument bpa Hynka (1404-1427) z 1413 r., w którym jest następująca wzmianka: „opróżniony ołtarz św. Tomasza Apostoła we wspomnianej naszej świątyni blisko trumny (*prope tumbam*) św. Świerada i Benedykta męczenników...”⁴³

O relikwiach jest też mowa (choć nie bezpośrednio) w dokumencie palatyna Orszagha z 1476 r.⁴⁴

Chociaż wojny husyckie wyniszczyły część Słowacji i ziemie biskupstwa nitrzańskie, katedra nie została uszkodzona.⁴⁵

Czak Trenczyński nie zbezczeszczył relikwii; por. Starek, S. *Ondrej Svorad (Zoerard) a Benedikt, ochráncovia biskupstva nitrianského*, s. 163-165.

³⁶ V u r u m, jw. s. 241.

³⁷ Przeniósł się z Vacowa do Nitry w 1582 r., a diecezją rządził do śmierci w 1586 r.

³⁸ H o d a l, jw. rozdz. VIII, s. 27-28.

³⁹ Umarł obciążony karą kościelną 18 marca.

⁴⁰ Był biskupem w Nitrze w latach 1328-1334. Pochodził z rodu Piastów, tak jak Elżbieta, żona króla Karola Roberta. Jego brat Bolesław był arcybiskupem ostrzyhomskim w latach 1321-1328.

⁴¹ Np. sprzedaż majątku biskupstwa – Malé Krškany; sprzedał też majątki w Tekovej.

⁴² Dokument jest w wojewódzkim archiwum w Budapeszcie; por. H o d a l, jw. rozdz. VIII, s. 32, przyp. 59.

⁴³ H o d a l, jw. rozdz. VIII, s. 33.

⁴⁴ Chodzi o założenie fundacji, aby kapituła po jego śmierci odprawiała codziennie Mszę św. przy ołtarzu św. Świerada i Benedykta.

⁴⁵ S t r á n s k y, jw. s. 161 i 170.

Dr Antoni Lepold przypomina w dziele *Relikwie katedry ostrzyhomskiej*,⁴⁶ że w XV w. relikwie obu świętych były też przez pewien czas w Ostrzyhomiu. Wraz z relikwiami koszyckich męczenników znajdowały się tam relikwie dziesięciu węgierskich świętych: Wojciecha, Stefana, Imricha, Gerharda, Władysława, Elżbiety, Benedykta męczennika, Zoerarda – Andrzeja, Jana Kapistrana i błogost. Margity.⁴⁷ Dokument wspomina też o tym, że „częstki z relikwii św. Andrzeja wyznawcy i św. Benedykta męczennika pochodziły ze skarbcza w Nitrze. Z typu pisma można wywnioskować, że przyszły do Ostrzyhomia w XV w.”⁴⁸

W XVI i XVII w. Europa była miejscem różnych politycznych i religijnych zatargów. Doszły do tego tureckie najazdy i spustoszenia. Pociągnęły za sobą wielką liczbę ofiar. Te wydarzenia nie oszczędziły również Nitry i odbiły się też na losach relikwii świętych Świerada i Benedykta.

Po pamiętnej bitwie pod Mohaczem w sierpniu 1523 r., w której Turcy rozgromili zebraną naprędce 20-tysięczną armię, zginął również młody król Ludwik II Jagiellończyk (1516-1526), dwaj arcybiskupi, pięciu biskupów, m.in. węgierski prymas Ladislaw Szalkai. Biskup nitrzański Stefan Podmanicky bitwę przeżył.⁴⁹

Jeszcze przed zbliżającą się turecką nawałą król Ludwik II wydał za zgodą papieża Klemensa VII (1523-1524) zarządzenie, na mocy którego wszystkie biskupie, kapitulne, zakonne, parafialne i inne kościoły Węgier oraz należących do królestwa krajów miały oddać połowę dochodów oraz złotych i srebrnych przedmiotów liturgicznych na obronę ojczyzny.⁵⁰

Groziło niebezpieczeństwo, że i relikwiarz nitrzańskich świętych będzie skonfiskowany na ten cel, jak to się stało w przypadku srebrnego relikwiarza św. Gerharda, biskupa czanadskiego.⁵¹ Z pewnością cenny relikwiarz ocalał dzięki biskupowi Stefanowi Podmanickiemu i nitrzańskiej kapitule. Ale parę lat później, w 1530 r., został skonfiskowany, a nowy król Ferdynand I Habsburski (1526-1564) kazał z niego bić srebrne monety. Dowiadujemy się o tym od Mikołaja Olaha, sekretarza królowej Marii, wdowy po Ludwiku II. Tenże Mikołaj był później arcybiskupem ostrzyhomskim (1553-1568).⁵² Gdzie spoczywały relikwie, nie

⁴⁶ A. L e o p o l d, *Az Esztergonyi székesegyház ereklyéi*, Magyar Katolikus Almanach 4-5 (1930-1931) s. 557.

⁴⁷ Tamże s. 559.

⁴⁸ Tamże s. 568. Relikwie te starał się odnaleźć dr. Solymos Szilveszter OSB, z klasztoru św. Martina w Panonhalmie. Według danych, które znalazł, zostały one zamurowane w latach 30. tego stulecia w nowym ołtarzu w kościele św. Małgorzaty w Budapeszcie. W liście z 14 XII 1992 r. do ojca Emila Steckera OFM Cap. w Nitrze pisze, że: „przestudiował wszystkie notatki w *Historia domus* tego kościoła, ale żadnej informacji o relikwiach nie znalazł”

⁴⁹ Rządził diecezją w latach 1512-1520. Święcenia kapłańskie przyjął 2 II 1513 r., sakrę biskupią 6 II 1513 r.; por. S t r a n s k y, jw. s. 180-181.

⁵⁰ Zachował się dokument adresowany do biskupa z Vel'kého Varadina z tym zarządzeniem; por. H o d a l, jw. rozdz. VIII, s. 35, przyp. 65.

⁵¹ Relikwiarz ze względu na grożące tureckie niebezpieczeństwo przeniesiono (porwano) do kościoła franciszkanów św. Piotra w Peszcie; por. A. I p o l y i, *Nicolai Olah Codex epistolaris*, Budapest 1876.

⁵² I p o l y i, jw. s. 104. Mówi o relikwiarzu jako „nominatissimus” i „preclarissimus”

wiadomo, ale na pewno bp Paweł Bornemissza-Abstemius, człowiek szlachetny, umieścił je w jakiejś dostojnej skrytce. Skądinąd jednak wiadomo, że postarał się o różne artystyczne przedmioty i darował je katedrze i parafiom, o czym świadczy jego testament z 2 IX 1557 r.⁵³

Za czasów rządzącego diecezją Jana Telegdy (biskup w Nitrze w l. 1619-1644) relikwie świętych Andrzeja Świerada oraz Benedykta otaczano wielką czcią i uwagą. Bezustanne wojny⁵⁴ dotknęły również katedrę. Jan Telegdy remonutował dzisiejszą górną nawę oraz dostawił do niej dolny kościół.⁵⁵ Tą przebudową uzyskał przestrzeń w północnej części świątyni; tam też wybudował kaplicę, w której w 1638 r. uroczystie złożono relikwie świętych pustelników,⁵⁶ o czym mówił Placidus Magger, opat klasztoru na górze Panon.⁵⁷ Chodzi o część północnej strony górnego kościoła, gdzie obecnie znajduje się ołtarz św. Barbary,⁵⁸ o czym świadczy rodzinny herb biskupa Telegdy na górnym łuku. O przebudowie świątyni mówi też rektor jezuitów w Trenczynie, Ladislav (Władysław) Vid,⁵⁹ który wspomina relikwie, „quas vidi et veneratus sum”⁶⁰

Podczas tureckich wojen po zdobyciu Nitry, Turcy od października 1663 do kwietnia 1664 spustoszyli również katedrę.⁶¹ Relikwie skryto w Chrenowej (Tormoszi – dzisiejsza część Nitry), jak świadczy kanoniczna wizytacja katedry w 1785 r. dokonana przez bpa Jana Gusztiny (1763-1777). Przy wzmiance o relikwiach pisze, co następuje: „Istnieje przekaz, że kiedy Turcy zdobyli miasto, kościoły świętych były z zamku przeniesione i zakopane w kościółku św. Marcina”⁶²

Po wygnaniu Turków z Nitry po 1664 r. z pewnością relikwie przeniesiono na pierwotne miejsce do katedry.

Biskup nitrzański hrabia Tomasz Palffy (1670-1679) kazał sporządzić artystycznie zdobioną szkatułę – relikwiarz, w którym umieszczono szczątki świętych Andrzeja Świerada i Benedykta. Napis na górnej części relikwiarza, który możemy i dzisiaj czytać brzmi: „Divis tutelaribus ecclesiae Nitriensis, Andreas et Benedicto martyris Thomas Palffy ab Erdöd, Epp. Nitriensis, cancellarius Ung. f. f. anno D. 1674”⁶³

⁵³ Przedtem był odwołany przez biskupa Siedmiogrodu; w 1557 r. został biskupem Nitry i był nim aż do śmierci w 1579 r. *Magyarország varmegyei es varosi, Nyitra varmegye*, Budapest 1898, s. 660.

⁵⁴ S t r a n s k y, jw. s. 191-194.

⁵⁵ Np. we wrześniu 1620 r. był zamek w rękach Bethlena, oblegany od 17 VII do 19 XII 1621.

⁵⁶ S t r a n s k y, jw. s. 208.

⁵⁷ Był opatem w latach 1647-1665; przedtem pracował na terenie diecezji Nitra w miejscowościach Visolaje, Slopna i Podskale; por. F u x h o f f e r - C z i n a r, *Monasteriologia regni Hungariae. Vindobonae et Strigoniae* 1869, vol. I, s. 125-127.

⁵⁸ Przedtem ołtarz św. Krzyża; są tam też rzeźby świętych Świerada i Benedykta. Również dzisiaj przy liturgicznym wspomnieniu świętych pustelników kładzie się tam relikwiarz.

⁵⁹ *Acta Sanctorum*, t. IV, Paryż-Rzym 1868, s. 327.

⁶⁰ Tamże s. 335.

⁶¹ J. H o d a l, *Kostol kniežata Pribinu v Nitre 830-1930*, Nitra 1930, s. 68.

⁶² *Canonica visitatio ecclesiae cathedralis Nitriensis ab episcopo Gusztinyi facta a. 1765*, s. 20.

⁶³ Napis na relikwiarzu cytuje V u r u m, jw. Według niego, wszyscy, którzy piszą o tym relikwiarzu, błędnie cytują napis. Poszerzają tekst o słowa: „in quo sacra ossa reposita sunt” których na relikwiarzu w ogóle nie ma.

Biskup J. Vurum wspomina, że T. Palfy kazał sporządzić w 1675 r. również pektorał – krzyż noszony na piersiach, ozdobiony 31 rubinami, do którego włożono mniejszą część relikwii, z takim samym napisem jak na wielkim relikwiarzu.⁶⁴

3. Lata 1674 do współczesności

O ile relikwie od czasu kanonizacji w 1083 r. były przeważnie wystawione, po sporządzeniu relikwiarza przez biskupa Palfy nastąpił dla nich nowy okres – szczątki świętych umieszczono w depozytorium kapituły nitrzańskiej. Oczywiście, do podjęcia tej decyzji przyczyniły się nieustannie przetaczające się wojny.⁶⁵

Bp Ladislav Erdödy (1706-1736)⁶⁶ odnowił katedrę, a relikwie pokazywano tylko przy okazji świąt, jak o tym świadczy wspomniana już wizytacja kanoniczna dokonana przez biskupa Gusztiny w 1765 r.:

Znajdują się tu relikwie św. Andrzeja i Benedykta, patronów tej diecezji. Są złożone w srebrnej skrzynce, którą wykonano na polecenie świętej pamięci biskupa Tomasza Palfy. Są schowane w większej zakrystii w żelaznej trumnie, a wystawia się je do kultu powszechnego w dzień ich święta. Według tradycji są uważane za wiarygodne.⁶⁷

Z późniejszych lat są znane jeszcze niektóre wydarzenia, bezpośrednio związane z losami relikwii świętych Andrzeja Świerada i Benedykta.

17 VII 1725 r., w dzień uroczystości świętych Andrzeja Świerada i Benedykta, relikwie przeniesiono z Nitry na Skałkę koło Trenczyna. Powodem tego, oprócz święta, jak jest zaznaczone w spisach byłego klasztoru jezuitów w Trenczynie, była również prymicyjna Msza św., którą odprawiali neoprezbiterzy – kapucyn i jezuita. Na uroczystość przyszło ok. 20 tysięcy ludzi, głównie liczna grupa pielgrzymów „z parafii Tepla, Opatowa oraz Zliechowa”⁶⁸

Jezuici, chcąc pozyskać na Skałkę relikwie, poprosili o nie kapitułę nitrzańską. Kapituła odpowiedziała pozytywnie listem z 30 VI 1727 r., z którego dowiadujemy się, że kanonik Ladislav Szörenyi (1670-1752)⁶⁹ oddzielił „w białej drewnianej skrzynce znaczną część” relikwii i z listem potwierdzającym wysłał na Skałkę. Odebranie relikwii potwierdził archidiakon trenczyński Adam Györ 2 VII 1727.⁷⁰

⁶⁴ W liście z 29 IV 1959 r. prałat Rudolf Formanek, proboszcz katedry, pisze profesorowi J. Hodałowi o tym krzyżu i o pierścieniach biskupa Palfy R. Formanek niestety nie wie, gdzie się znajdują. Również dzisiaj miejsce nie jest znane. Por. V u r u m, jw. s. 378.

⁶⁵ Np. powstanie pod wodzą Thököly'ego w latach 1672-1686 czy powstanie Franciszka Rakoczego w latach 1703-1711.

⁶⁶ Na fresku sklepienia górnego kościoła znajduje się napis prawdopodobnie oznaczający ukończenie prac: „G. A. Galliarthi invenit 1720”

⁶⁷ Canonica visitatio ecclesiae cathedralis Nitriensis ab episcopo Gusztiny facta a. 1765, s.20.

⁶⁸ J. B r a n e c k ý, *Skalka podľa historických dokumentov*, Trnava 1929, s. 92-93.

⁶⁹ Nitrzański kanonik (1709), pierwszy rektor seminarium duchownego (1715-1719), *electi episcopi* (1718), 4 IV 1734 r. był konsekrowany na biskupa sriemskiego.

⁷⁰ „Potwierdzam, że wyżej wspomniane święte relikwie, opisane jak powyżej i zapakowane, były mi dostarczone w stanie nienaruszonym. W Trenczynie 2 VII 1727 Adam Györi, archidiakon trenczyński” (pieczęć).

W 1773 r. rozwiązano zakon jezuitów. Członkowie Towarzystwa Jezusowego sprawowali pieczę na Skałce od 1644 r.⁷¹

W dalszych latach, gdy rządy diecezją sprawował Franciszek Xavier Fuchs (1786-1804), zabrał on relikwiarz ze Skałki i podarował go katedrze.⁷²

Następnym wydarzeniem, które pomaga śledzić los relikwii, jest pokutna procesja, która przeszła przez miasto Nitrę 29 V 1739 r. z Najświętszym Sakramentem pod przewodnictwem wikariusza biskupiego Stefana Nozdrovického. Podczas procesji ojcowie pijarzy nieśli szczątki diecezjalnych świętych patronów, aby ich orędownictwo odsunęło zarazę szerzącą się w Nitrze.⁷³

Biskup J. Vurum, wielki czciciel świętych Andrzeja Świerada i Benedykta,⁷⁴ 16 IV 1834 posłał małą część świętobliwych szczątków w mniejszym relikwiarzu na Skałkę, która w tym czasie nie posiadała żadnych relikwii świętych pustelników.⁷⁵ Co roku 17 VII i w niedzielę po tym święcie relikwie są tam czczone.

Jerzy (Juraj) Hodal⁷⁶ w swoim rękopisie zaznacza, że w roku 1831 posłał relikwie również do Opatowej nad Wagiem.⁷⁷

W ubiegłym wieku była żywa tradycja, według której pozostałe części kości z relikwiarza są zamurowane w jednym z ołtarzy katedry w Nitrze (ołtarz św. Barbary). Tradycji tej bronił wielki czciciel pustelników Świerada i Benedykta, proboszcz z Trenczyna – opat Ludwik Starek.⁷⁸

Bp Augustyn Roskovanyi⁷⁹ 20 V 1868 r. wziął z relikwiarza dwie małe części, które miały być włożone do ołtarza.⁸⁰

Z okazji 900-lecia istnienia królestwa Węgier, 8 IX 1900 r., w dzień święta Narodzenia Matki Bożej, odbyła się procesja z katedry nitrzańskiej na Kalwarię do świątyni Matki Bożej. W procesji, której przewodniczył tytularny biskup

⁷¹ Biskup nitrzański Jan Püsky (1644-1648) 28 X 1644 r. za zgodą Ferdynanda III darował opactwo na Skałce trenczyńskim jezuitom; por. S t r a n s k y, *Dejiny biskupstva nitrianskeho*, s. 15.

⁷² Inventarium Cathedralis Eccl. Nitr. a 1828 pag. 5.

⁷³ G. C z e i z e l, *A szent-Ferenc-Rendiek Nyitra*, Nyitra 1911, s. 111-114; na s. 117 jest mowa o uroczystości z 17 VII 1739, kiedy wyłożono relikwie świętych Świerada i Benedykta pod zamkiem. Proboszcz z dolnego kościoła przewodniczył procesji ku relikwiom, cichą Mszę św. celebrował kanonik Franciszek Nyaray. Wierzący z poszczególnych części miasta byli od siebie oddzieleni ze względu na panującą zarazę.

⁷⁴ Józef Vurum był biskupem nitrzańskim w latach 1827-1838. W swoim historycznym *Episcopatus Nitriensis* dużo miejsca poświęca naszym świętym; por. s. 110-122, 123-128, 168-191 i 387-396.

⁷⁵ Akt darowizny bpa J. Vuruma znajduje się w dolnej części relikwiarza, który jest do dzisiaj przechowywany na probostwie w Skałce nad Wagiem.

⁷⁶ H o d á l, *Sv. Svorád a Benedik, pustovnicy na Slovensku*, rozdz. VIII, s. 52.

⁷⁷ Nie wiadomo, gdzie dzisiaj znajduje się relikwiarz.

⁷⁸ S t á r e k, jw. s. 148-149, 157-158, 163-165. I taka możliwość nie jest wykluczona. Niewątpliwie byłoby interesujące zbadać wspomniany ołtarz. Przypuszcza się, że tam również może się znajdować połowa łańcucha Świerada. (Badania pozytywnie sygnalizowały obecność jakiegoś metalowego przedmiotu w ołtarzu.)

⁷⁹ Przybył z Vacova, był biskupem w Nitrze w latach 1859-1892.

⁸⁰ Nie udało się stwierdzić, o który ołtarz chodzi. Informację o tym fakcie umieszcza w swoim rękopisie z 1925 r. profesor J. H o d á l (jw. rozdz. VIII, s. 53).

Franciszek Venzell, na honorowym miejscu niesiono relikwie świętych Świerada i Benedykta, którzy właśnie odegrali ważną rolę przy powstawaniu królestwa Węgier.⁸¹

Przy rekonstrukcji świątyni katedralnej, w związku z uroczystościami księcia Pribiny, relikwie naszych diecezjalnych patronów umieszczono w niszy w północnym skrzydle tzw. kościoła Pribiny; tam też są przechowywane do dnia dzisiejszego.⁸² Według starego zwyczaju podczas uroczystości św. Świerada i Benedykta relikwie te są wyłożone na ołtarzu św. Barbary.

Nitrzański administrator Edward Necsey 23 IX 1951 r. konsekrował nową świątynię ku czci świętych Andrzeja i Benedykta w miejscowości Kysucky Lieskovec. Przy tej okazji do kamienia ołtarzowego włożono część relikwii patronów.⁸³

Jak powszechnie wiadomo, 9 X 1958 r. z relikwiarza były wyjęte małe cząstki kości, które przekazano do kościoła w miejscowości Novaky⁸⁴ oraz do polskiej parafii w Tropiu, gdzie św. Świerad prawdopodobnie przeżył część swojego życia.⁸⁵ Podczas podróży do Rzymu 6 IV 1979 biskup nitrzański dr. Jan Pasztor przekazał papieżowi Janowi Pawłowi II szkatułę, w której umieszczono dwie partykuły z kości ze srebrnego relikwiarza biskupa Palffy.⁸⁶

Relikwiarze, które dzisiaj znamy, w których znajdują się, bądź były przechowywane relikwie św. Andrzeja Świerada i Benedykta, są następujące: 1. Herma – relikwiarz z czaszką św. Benedykta z XIV wieku (Budapeszt); 2. srebrny relikwiarz z XVII wieku (Nitra – katedra); 3. szklany relikwiarz prawdopodobnie z XVIII w. (Nitra – katedra); 4. relikwiarz w kształcie wieży (Nitra – zamek); 5. relikwiarz w formie monstrancji z XIX w. (parafia Skałka nad Wagiem); 6. relikwiarz w formie monstrancji (parafia w Tropie – Polska); 7. drewniana oszklona szkatuła (Rzym).

II. RELIKWIARZE ŚWIĘTYCH

1. Herma – relikwiarz z czaszką św. Benedykta

W Muzeum Narodowym w Budapeszcie znajduje się herma – relikwiarz w postaci głowy, służący do przechowywania czaszki z XIV w. Jest sporządzona z miedzi, bogato złocona.⁸⁷

⁸¹ Tamże s. 52.

⁸² Relikwiarz jest umieszczony za artystycznie wykonaną kratką o wym. 85×59 cm. Rozmiary niszy: długość 85 cm, wysokość 44 cm, głębokość 42 cm. Napis na ramie: Svätý Andrej + a + Beňadik orodujzte + za nás.

⁸³ Konsekracja nowego kościoła w miejscowości Kysucky Lieskovec, *Katolícke noviny* z dnia 30 IX 1951 r.

⁸⁴ Potwierdzenie o tym znajdujemy w liście Rudolfa Formanka do Juraja Hodala z dnia 23 IV 1959.

⁸⁵ Relikwie подарował dr. Eduard Nécsey; akt darowizny nr 9/58 jest z 18 X 1958 r.

⁸⁶ J. P á s z t o r, *Rímske impresie*, *Katolícke noviny* 94 (1979) nr 18 s. 4.

⁸⁷ E. M a r o s i, *Az anjouk Magyarországon. Magyarországi művészet I. Lajos Korában*, *Élet és Tudomány* 1982 nr 38 (z dn. 17 IX). E. Marosi mówi w opracowaniu, że herma jest relikwiarzem i przedstawia głowę króla (nie podaje imienia).

Herma, według Jerzego Hodala, znalazła się w Muzeum Narodowym w Budapeszcie jeszcze przed 1825 r. Wcześniej znajdowała się w domu miejskim w Trenczynie. Przyniesiono ją tam po zlikwidowaniu opactwa na Skałce. Według Hodala, relikwiarz jest w stylu romańskim i przedstawia mężczyznę – kapłana bądź zakonika w młodym wieku.⁸⁸

Podobnie wypowiada się o tym relikwiarzu *Spis pamiatok na Słowacji*⁸⁹ oraz *Ojczyźniany słownik miejscowości na Słowacji*.⁹⁰

Niektórzy początkowo sądzili, że herma ukazuje głowę Mateusza Czaka Trenczyńskiego. Potwierdzać by to mógł również obraz w muzeum w Trenczynie, namalowany według hermy. Pogląd ten jednak jest nie do przyjęcia. Mateusz Czak nie był kanonizowany (był nawet ekskomunikowany). Przeczy temu jeszcze inny fakt. Nigdy nie znaleziono grobu Mateusza Czaka, a więc i jego czaszka nie mogła być przechowywana w tej hermie.

Na Węgrzech pojawiła się opinia,⁹¹ że herma przedstawia głowę św. Władysława I, króla. Również i ta myśl jest błędna, o czym świadczą przekonujące argumenty: czaszka św. Władysława jest przechowywana w hermie z XIV w., która znajduje się w Győr. Poza tym, w Trenczynie nie istniał jakiś szczególny kult św. Władysława. Dlatego też nie było powodu, aby jego czaszkę przeniesiono do Trenczyna i umieszczono w innej hermie. W tym kontekście również bezpodstawne jest przypuszczenie, że w Trenczynie sporządzono hermę na przechowywanie czaszki św. Władysława.

Z przedstawionych wyżej faktów wynika, że trenczyńska herma przechowywana w Muzeum Narodowym w Budapeszcie, jest nie tylko relikwiarzem opactwa ze Skałki, ale również najstarszym wyobrażeniem św. Benedykta.

2. Srebrny relikwiarz z XVII wieku

Chodzi o relikwiarz, w którym są i dzisiaj przechowywane relikwie świętych pustelników w nitrzańskiej katedrze św. Emerama. Jest to największa część zachowanych relikwii obu świętych.⁹²

Relikwiarz jest w formie podłużnej szkatuły zrobionej ze srebrnej blachy. Szkatuła jest oparta na czterech okrągłych nogach. Ma kształt trumny. Z wierzchu

⁸⁸ J. H o d á l, *Dvaja slovenskí pustovníci v XI stor.*, w: *Z minulosti Slovenska. Rôzne historické rozpravy*, Bratislava 1928. J. Hodál zna pogląd A. Ipolyi'ego który opisuje hermę, i dopuszcza możliwość, że jest to relikwiarz świętych Świerada lub Benedykta; por. A. I p o l y i, *Magyar ereklyék*, w: *Archeologiai közlemények*, t. III, Pest 1863, s. 105-108.

⁸⁹ *Súpis pamiatok na Slovensku*, t. III, Bratislava 1969, s. 101.

⁹⁰ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*, Bratislava 1978, s. 31.

⁹¹ T G e r e v i c h, I. G e n t h o n, *A Magyar törtélem képeskönyve*, Budapest 1935, s. 12. Tak samo w prospekcie Muzeum Narodowego w Budapeszcie bez podania roku, w języku węgierskim i niemieckim. (Fotografie hermy były publikowane w wymienionych tytułach węgierskich oraz w *Przewodniku po wystawie w Muzeum Narodowym w Budapeszcie*, Budapeszt 1967, s. 36, obrazek 11).

⁹² Dr M. Vondráková, antropolog z Instytutu Archeologicznego SAV, 25 V 1992 r. zidentyfikowała kości znajdujące się w relikwiarzu jako: 1. kość prawego uda; 2. kość ramienną; 3. kość krzyżową; 4. łopatkę.

jest zdobiona roślinnymi motywami, a na czterech krawędziach pokrywy są srebrne główki amorków.

Relikwie były w tym relikwiarzu od 1674 r. do 1990 r. owinięte jedwabym materiałem wyszywanym złotem o rozmiarach 66 x 42 cm. Dzisiaj relikwie są umieszczone na czerwonej poduszce, przymocowane złotymi nićmi.⁹³

Relikwiarz jest zapewne dziełem pochodzenia augsburskiego.⁹⁴ Jego wymiary są następujące: wysokość 29 cm, szerokość 21,5 cm, długość 45 cm. Wizerunek relikwiarza był wiele razy publikowany.⁹⁵

3. Szklany, kwadratowy relikwiarz – *cista cristalina*⁹⁶

Relikwiarz zawiera jedną dość wielką partykułę kości, która jest umocowana na czerwonej poduszce. Partykuła nie jest oznaczona, a relikwiarz nie jest zabezpieczony ani zamknięty. Na spodzie pod poduszką jest odpowiedź kapituły – list uwierzytelniający biskupa Szöreny⁹⁷ oraz poświadczenie Adama Györa, archidiacona trenczyńskiego, o odebraniu relikwii.⁹⁸

Relikwiarz ten znajduje się w depozytorium nitrzańskej kapituły. Przyпуска się, że o ile akt darowizny L. Szöreny'go z 30 VI 1727 mówi, iż relikwie były przekazane jezuitom w „białej drewnianej szkatule”, o tyle obecny relikwiarz,

⁹³ Pod poduszką został umieszczony tekst „Táto podložka pre pozostatky sv. Svorada a Benedikta bola zhotovená v roku 1990, kedy našu vlast' navštívil Sv. Otec pápež Ján Pavol II. a na nitriansky biskupsky stolec nastúpil 81. arcipastier J.E. Otec Ján Chryzostom Korec SJ. Vyhotovali: Misijné sestry Ducha Svätého v Zlatých Moravciach. Podložku dal zhotoviť: Emil Stecker, Nitra. Svätý Andrej-Svorad a svätý Benedikt, orodujte za nás!” [Tłum.: „Ta podkładka pod relikwie św. Świerada i Benedykta była sporządzona w 1990 r., kiedy naszą Ojczyznę odwiedził Ojciec św. papież Jan Paweł II a stolicę biskupią w Nitrze objął 81 arcypasterz J.Em. Ojciec Jan Chryzostom Korec SJ. Sporządziły Misyjne siostry Ducha Świętego w Zlatých Moravciach. Zamówienie złożył Emil Stecker z Nitry. Święci Andrzeju Świeradzie i Benedykcie, módlcie się za nami!”].

⁹⁴ J. Hofman, *Poklad dómu nitrianskeho*, w: *Nitra. Dejiny a umenie nitrianskeho zámku*, Trnava 1933, s. 140-141. Relikwiarz opisują też następujące publikacje: H o d á l, *Dvaja slovenskí pustovníci v XI. st.*; B r a n e c k ý, *Skalka*, s.147; Š. C s e r e n y e i, *Pamätnosti z dejín nitrianskeho biskupstva od roku 1500*, w: *Dejiny biskupstva nitrianskeho*, s. 226; czasopismo Naša Nedel'a [Nitra] 7 (1943) nr 12 (z 18 VII); G. B o l d a, *Životopis sv. Andreja-Svorada a sv. Beňadika, slovenských pustovníkov*, Trenčín 1947, s. 54; J. H o d á l, *O svätcoch starej Nitry*, *Kultúra* 1947 nr 6-7 s. 352; H. F i e l e s, S. V í t, *Výtvarná minulosť Nitry*, w: *Kapitoly z dejín Nitry*, Bratislava 1963, s. 48; *Súpis pamiatok na Slovensku*, t. II, Bratislava 1968, s. 368; L. Z r u b e c, *Kultúrno-historické a umelecké pamiatky mesta*, w: *Nitra*, Bratislava 1977, s. 223. Niektórzy z wyżej wymienionych autorów, o czym wspomniałem wcześniej, niewłaściwie cytują poszerzony tekst z pokrywki relikwiarza.

⁹⁵ Np. *Nitra. Dejiny a umenie nitrianskeho zámku*, Trnava 1933, tab. 45; *Pribinova Nitra 833-1933*, Nitra 1933, s. 20; F a i t h: *Nitra lelke*, Nitra 1940 (w załączniku z obrazami); L. M á r t o n v ö l g y i, *Emlékek földjén*, Nitra 1941, załącznik ze s. 96; J. Š p i r k o, *Cirkevné dejiny I. Turčiansky sv. Martin* 1943, obrazek 65; czasopismo *Kultúra* 16 (1944) nr 6-7, tab. IV – obrazek w załączniku; M. Š p r i n c, *Sv. Andrej-Svorad*, Cleveland, Ohio 1952, obrazek 5; M. H r a d n ý, *Sv. Andrej-Svorad a Benedikt v najstarších knihách*, w: *Pútnik svätovojeťešský na rok 1973*, Trnava, s. 70-71; *Pamiatky na Slovensku. Súpis pamiatok*, t. IV, Bratislava 1978, s. 505, obrazek 691

⁹⁶ *Inventarium Cathedralis Eccl. Nitr. a 1828*, pag. 5. Por. H o f m a n, *Poklad dómu nitrianskeho*, s. 141.

⁹⁷ Dokument znajduje się w relikwiarzu.

⁹⁸ Zob. przyp. 84.

cista cristalina, i złotem wyszytą poduszczkę wykonano na polecenie jezuitów ze Skałki po 1727 r. Po zlikwidowaniu klasztoru na Skałce bp Franciszek Xaver Fuchs darował relikwiarz kapitule.

Bywał on wykładany w świątyni katedralnej na uroczystość świętych Andrzeja Świerada i Benedykta. Umieszczano go na stoliku przy głównym ołtarzu (po stronie ewangeliarza), jak o tym świadczy informacja w rękopisie, który znajduje się w zakrystii katedry św. Emerama.⁹⁹

Jego rozmiary: długość 20 cm, szerokość 17 cm, wysokość 12 cm.

4. Relikwiarz w kształcie wieżyczki

Znajduje się w depozytariuszu kapituły nitrzańskiej. Górną część da się otworzyć w podobny sposób jak każde cyborium. W relikwiarzu początkowo przechowywano inne relikwie. Pochodzi z 1851 r., jak świadczy umieszczony na nim napis. Włożono doń mały, okrągły relikwiarz w kształcie medalu, gdzie jest umieszczona partykuła kości, oznaczona „S. Andreas Svorad” Rozmiary: wysokość 47 cm, szerokość 12 cm, szerokość podstawy 17 cm. Relikwiarz przechowywano najpierw w klasztorze misjonarzy SVD na górze Zobor, ale po zlikwidowaniu tego klasztoru przeniesiono go do katedry.¹⁰⁰

5. Relikwiarz w formie monstrancji w parafii Skałka nad Wagiem

Relikwiarz ten podarował miejscu pielgrzymkowemu bp Józef Vurum w 1831 r. Wtedy jeszcze to miejsce, często odwiedzane przez pielgrzymów, nie miało żadnej relikwii świętych Andrzeja Świerada i Benedykta. W dolnej części podstawy relikwiarza znajduje się dokument potwierdzający autentyczność relikwii wystawiony przez bpa Vuruma.

Fotografia tego relikwiarza nie była publikowana, ale o relikwiarzu mówią niektórzy autorzy.¹⁰¹

6. Relikwiarz w kształcie monstrancji w Tropiu

Ten relikwiarz znajduje się w parafii Tropie nad Dunajcem (Polska) w diecezji tarnowskiej, niedaleko od granicy ze Słowacją. Już w XIII w. stał tam kościół poświęcony św. Świeradowi. Relikwie podarował parafii wielki czciciel obu świę-

⁹⁹ *Notationes aditui Cathedralis Ecclesiae Nitriensis intra decursum anni in Ecclesia observandum*, w punkcie 18 znajdują się słowa: „Festum SS. Andreae et Benedicti: ...reliquiae SS. Andreae et Benedicti quae praeviae ad Credentiam ad cornu evangelii exponui debent, ad osculandum porringuntur.”

¹⁰⁰ Świadczy o tym list R. Formanka do J. Hodala z 7 II 1959 r. W literaturze nie ma żadnej wzmianki o nim, nie publikowano też żadnej fotografii.

¹⁰¹ Np. J. B u d a y, *Život svätých Andreja-Svorada a Benedikta pusovníkov a opis miest ich životom posvätených*, Nové Mesto nad Váhom 1914, s. 12 (również 2. i 3. wyd., Trnava 1924, s. 8, s. 13); G. B o l d a, *Zivotopis sv. Andreja-Svorada a sv. Beňadika*, Trenčín 1947, s. 46, gdzie mówi o decyzji Kurii Biskupiej w Nitrze, na mocy której przeniesiono relikwiarz z kościoła św. Benedykta do kościoła parafialnego na Skałce.

tych, biskup diecezji nitrzańskiej dr Edward Nécsey. Świadczy o tym dokument darowizny, dołączony wraz z relikwiami, z dnia 18 X 1958 r.¹⁰²

W przeszłości między Nitrawą a miejscowością Tropie istniały bliskie związki. Darowanie relikwii było nawiązaniem do tej tradycji.¹⁰³

Również w polskiej literaturze są pewne wzmianki o relikwiarzu, m.in. w pracach Tadeusza Grodniewskiego,¹⁰⁴ Władysława Bobowskiego¹⁰⁵ i Józefa Swastka.¹⁰⁶

7. Relikwiarz w kształcie drewnianej szkatuły

Relikwiarz z drzewa o wielkości ok. 30×10×10 cm z oszklonym, otwieranym wiekiem, podarował papieżowi Janowi Pawłowi II biskup nitrzański (1973-1988) Jan Pasztor 6 IV 1979 r. wraz z listem *Divina Providentia*. W relikwiarzu są dwie partykuły kości.

Bp Jan Pasztor wraca do tego radosnego wydarzenia w artykule *Rzymskie impresje*.¹⁰⁷

* *
*
*
*

Wypada tu jeszcze zacytować modlitwę, którą ułożył biskup Edward Nécsey i którą często odmawiał przy relikwii świętych patronów nitrzańskiej diecezji.¹⁰⁸

Święci Świeradzie i Benedyckie, nasi święci patronowie, swoim ofiarnym życiem wiernie realizowaliście wezwanie Zbawiciela: „Kto chce iść za mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie swój krzyż i mnie naśladować” (Mt 16,24).

¹⁰² „Nr. 9 praes./1958. Nitra, 18 X 1958. Litterae Testimoniales: Hisce fideodigne testamur in praesenti theca Reliquias ex ossibus Sancti Zoerardi (Andrae), Eremitae, Martyris contineri. Particulam hanc ex magno reliquiario Ecclesiae cathedralis Nitriensis propria manu excepi et deinde in praesentem thecam posui. In quorum fidem has exaravi et propria manu subscripsi litteras testimoniales. Dr. Eduardus Necsey, Eppiscopus, Adm. Apost. Nitr.” (Sigillum – jest naruszona).

¹⁰³ Jest interesujące, że również dzisiaj przybywają do Nitry pielgrzymi z Tropia, głównie kapłani i pochodzący z tej miejscowości bp Władysław Bobowski – odwiedzają katedrę i grotę na Zaborze. Podczas pamiętnej uroczystości na Skałce w 1992 r. grupa kapłanów z diecezji tarnowskiej koncelebrowała Mszę św. z o. kard. Janem Ch. Korcem. Również w 1993 r. na uroczystości na Skałce i w Nitrze przybyli parafianie z Tropia wraz ze swoim proboszczem, ks. kanonikiem Pietrzakiem. Podczas oficjalnej wizyty w CSFR 18 IX 1991 polski prezydent Lech Wałęsa po spotkaniu z kard. Korcem złożył hołd relikwii świętych pustelników. Wyraził przy tym pragnienie dalszej dobrej współpracy między oboma narodami – polskim i słowackim; por. *A na koniec predsa prišiel*, Nitriansky Hlasnik 1 (1991) nr 8 s. 1, *Stretnutie otca kardinála J.Ch. Korca s polským prezidentom v Nitre*, Katolícke Noviny 106 (1991) nr 39 s. 1.

¹⁰⁴ T. Grodniewski, *Żywot św. Andrzeja-Żórawka*, Katowice 1950, s. 35.

¹⁰⁵ W. Bobowski, *Sanktuarium św. Świerada i Benedykta w Tropiu*, Tarnów 1983, s. 19.

¹⁰⁶ J. Swastek, *Sanktuarium św. Andrzeja i św. Benedykta*, w: *Sanktuaria Diecezji Tarnowskiej*, TarnStT 9 (1983) s. 370.

¹⁰⁷ *Katolícke Noviny* 94 (1979) nr 18 s. 4.

¹⁰⁸ Modlitwę tę po raz pierwszy oficjalnie przeczytał 19 VII 1953 r. w świątyni św. Emerama w Nitrze podczas uroczystości świętych Andrzeja Świerada i Benedykta.

My, nitrzańscy wierni zgromadzeni przy Waszych świętych relikwiach, na miejscu uświęconym Waszą obecnością, serdecznie cieszymy się chwałą, którą Bóg obdarzył Was za ofiarną miłość krzyża i gorliwość w jego służbie.

Z pokorą dziękujemy Ojcu niebieskiemu za liczne łaski, które za Waszym wstawiennictwem udzielił naszym przodkom i chce udzielać również nam.

Prosimy, orędujcie za nas, abyśmy i my naśladowali Wasz przykład, cierpliwie i ochoczo nieśli swój krzyż, wiernie pełnili swoje obowiązki względem Pana Boga i bliźnich. Błagamy za Waszym wstawiennictwem, aby wiara katolicka, którą szerzyliście przykładem swego życia, była żywa w naszych sercach, aby kwitła w naszym narodzie, a głównie w sercach naszej młodzieży. Amen.

Tłum. na pol. ks. Piotr Fedorowicz

DIE GESCHICHTE DER RELIQUIEN DER HL. ANDREAS SWIERAD UND BENEDIKT

Z u s a m m e n f a s s u n g

Nach der kurzen Schilderung der Geschichte des Reliquienkultes im Christentum wendet sich der Verfasser dem Geschick der Gebeine von Andreas Swierad und seinem Schüler und Begleiter Benedikt. Die beiden Heiligen aus dem X.-XI. Jh. werden sowohl in der Slowakei wie auch in Polen und Ungarn verehrt, aber die Geschichte ihrer sterblichen Überreste ist vorwiegend mit dem Gebiet der heutigen Slowakei, vor allem mit dem altehrwürdigen Bischofssitz in Nitra verbunden.

Die über neunhundertjährige Geschichte der Reliquien teilt der Verfasser in drei Perioden auf. Die erste erstreckt sich über die Jahre 1083-1311. Die im Ruf der Heiligkeit verstorbenen Einsiedler wurden in zwei verschiedenen Särgen bestattet. Ihre sterblichen Überreste wurden sehr bald zum Gegenstand des Kultes, wofür es viele mittelalterliche Zeugnisse gibt. In den ersten Jahrhunderten waren die Reliquien oft in Gefahr wegen der zahlreichen Kriege und Verwüstungen, welche auch vor dem Domberg in Nitra samt seiner befestigten Burg keinen Halt machten.

Die zweite Periode umfaßt die Jahre 1311-1674. Der aus der polnischen Piastendynastie stammende Bischof von Nitra Mieszko ließ eine neue Kirche zur Ehre der Heiligen errichten und einen neuen Reliquienschrein für beide fertigen. In den folgenden Jahrhunderten mußten die Reliquien wegen der Kriegswirren und der türkischen Gefahr mehrere Male an verschiedene Orte in Sicherheit gebracht werden, kehrten aber immer wieder in die Kathedrale von Nitra zurück. Der wertvolle Reliquienschrein fiel zum Opfer der Finanzpolitik der Herrscher aus dem Habsburgerhaus. Bischof Thomas Palffy ließ im XVII. Jh. ein neues Reliquienkästchen für die Gebeine der Heiligen machen, das bis heute erhalten geblieben ist.

Der letzte Abschnitt der Geschichte beginnt im Jahre 1674 (das genaue Datum der Fertigung des neuen Reliquienschreines) und dauert bis in die heutigen Tage. Im XVIII. und im XIX. Jh. wurde ein Teil der Reliquien den Jesuiten in Skalka bei Trencin geschenkt. In den letzten Jahrzehnten haben auch andere Kirchen und Gemeinden, darunter die polnische Pfarre in Tropie, dem Aufenthaltsort des heiligen Andreas Swierad, ein Teil der Reliquien erhalten.

Der Artikel schließt mit der detaillierten Beschreibung der sieben bestehenden Reliquienkästchen der heiligen Andreas und Benedikt, welche sich in Budapest, Nitra, Skalka, Tropie und in Rom befinden.